

โรงเรียนผู้สูงอายุ: หลักสูตรและการจัดการเรียนการสอน

School for the Elderly: Curriculum and Learning Management

¹มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์ และ ²เสาวนีย์ ไชยกุล,

¹Mongkonkit Woharnsaovapak and ²Saovanee Chaiyakun

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Mantana@gmail.com

Received May 10, 2020; Revised July 12, 2020; Accepted August 25, 2020

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ 2) ศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ และ 3) วิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีทวิภาคีแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 90 รูป/คน ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียนผู้สูงอายุ ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกรรมการบริหารโรงเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 10 รูป/คน อาจารย์ผู้สอน/นักเรียนผู้สูงอายุ จำนวน 80 คนและงานวิจัยเอกสาร ผลการวิจัย พบว่า

1. หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ มีองค์ประกอบหลักสูตร (1) มีการกำหนดเป้าหมายและนโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจน

เป็นไปตามความต้องการของประชาคมของตำบลนั้นๆ (2) กำหนดกรอบความคิดในการออกแบบหลักสูตร

2. การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ (1) หลักการจัดการเรียนการสอน มีหลักการจัดการเรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (2) ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน รายวิชามีความยืดหยุ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วมซึ่งตรงกับหลักทฤษฎีการเรียนรู้มีส่วนร่วม (3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน จัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง (4) อาจารย์ผู้สอน มีความสามารถอธิบายรายวิชาที่รับผิดชอบด้วยสื่อและภาษาที่เข้าใจง่าย และ (5) การประเมินการจัดการเรียนการสอน ประเมินจากความสนใจ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก การค้นคว้า และการทำบททดสอบ

3. รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ (1) ภาวितภาวะบุคคล : ด้านสุขภาพทางกาย เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาพ (2) ภาวิตจิตบุคคล : ด้านสุขภาพทางจิตใจ เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุข (3) ภาวิตสื่อบุคคล : ด้านสุขภาพทางสังคม เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาพ และ (4) ภาวิตปัญญาบุคคล : ด้านสุขภาพทางปัญญา เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาพ

คำสำคัญ: โรงเรียนผู้สูงอายุ, หลักสูตร, การจัดการเรียนการสอน, การจัดการสุขภาพและสวัสดิการ, ผู้สูงอายุ

Abstract

The purposes of this research included: 1) to study the curriculum of schools for the elderly in health and welfare management for the elderly; 2) to study the education management of the schools for the elderly in health and welfare management for the elderly; and 3) to analyze the model of curriculum and learning management of the schools for the elderly in health and welfare management of elderly. This research used mixed methods approach consisting: qualitative approach through in-depth interview and focus group discussion. There were 90 key informants

including 10 school directors of the schools for the elderly, administrators of local government organizations and the committees and 10 teachers and 80 elderly students. Documents were also researched. The results revealed that

1. The curriculum of the schools for the elderly in health and welfare management of the elderly consisted of: (1) a clear goal and policy setting in educational management according to the needs of the sub-district community; (2) a concept of curriculum design.

2. Learning management of schools for the elderly in health and welfare management for the elderly included: (1) Learning management principle focusing on learners-centered approach; (2) Participatory and flexible theory of learning management in each subject; (3) Learning activities through direct experience; (4) Capability of instructors in explaining each subject by simple language and media; and (5) The assessment of learning management from the interest, expressed behavior, search of knowledge and test of learners.

3. Model of the curriculum of schools for the elderly in health and welfare management for the elderly included: (1) Bhavitta-Bhava Pukkala focusing on enhancing the physical health of the elderly; (2) Bhavitta-Citta Pukkala focusing on spiritual health of the elderly. (3) Bhavitta-Sila Pukkala focusing on social health; and (4) Bhavitta-Panna Pukkala focusing on enhancing intellect or wisdom.

Keywords: Schools for the Elderly; Curriculum; Learning Management; Health and welfare management;; the Elderly

บทนำ

วัยสูงอายุเป็นวัยที่มีลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม ที่เกิดขึ้นเฉพาะวัย ที่อาจทำให้เกิดปัญหาทางสุขภาพอันเกิดจากโรคได้ ดังนั้นผู้สูงอายุจึงควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ซึ่งการให้การดูแลช่วยเหลือเพื่อส่งเสริมสุขภาพจึงต้องพิจารณาทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจครอบคลุมจะมีบทบาทสำคัญอย่างมากในการที่จะดูแลผู้สูงอายุเพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุดำรงรักษาสุขภาพที่ดี เพื่อชะลอการเสื่อมของร่างกายและป้องกันการเกิดโรคภัยไข้เจ็บ ในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมาประเทศไทยให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุมากขึ้นเป็น

ลำดับ มีการกำหนดพระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ.2546 เพื่อคุ้มครองสวัสดิภาพของผู้สูงอายุ ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นตลอดจนมีแผนยุทธศาสตร์เพื่อเตรียมความพร้อมของประชากรเพื่อวัยสูงอายุที่มีคุณภาพ และให้ผู้สูงอายุมีคุณภาพชีวิตที่ดี ได้รับการคุ้มครองและพิทักษ์สิทธิ ซึ่งเป็นกระบวนการสร้างความมั่นคงให้แก่สังคมและประเทศชาติ การที่ประชากรวัยสูงอายุมิแนวโน้มเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว ทำให้ประเทศต้องมีรายจ่ายด้านสวัสดิการสำหรับผู้สูงอายุเพิ่มสูงขึ้น ครอบคลุม ต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น ขณะที่ผู้สูงอายุเองเมื่อมีอายุยืนยาวขึ้นก็ยิ่งต้องเผชิญกับปัญหาการขาดแคลนรายได้หรือมีรายได้ไม่เพียงพอแก่การดำรงชีพ รวมถึงความเสี่ยงจากการเจ็บป่วยด้วยโรคเรื้อรังต่างๆ ความพิการหรือทุพพลภาพ นอกจากนี้ สภาพครอบครัวไทยที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีต ทำให้ผู้สูงอายุต้องอยู่กันตามลำพัง ขาดผู้ดูแล โดดเดี่ยวเปลี่ยวเหงา และอาจเกิดความรู้สึกว่าชีวิตไร้ความหมาย สถานการณ์ของผู้สูงอายุไทยจึงน่าวิตก การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุจึงควรดำเนินการควบคู่กับมาตรการอื่นๆ ของรัฐ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการดูแลอย่างทั่วถึง ซึ่งผู้มีบทบาทสำคัญ ได้แก่ สมาชิกในครอบครัว ชุมชนและท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาลและองค์การบริหารส่วนตำบล ที่มีภารกิจโดยตรงในการดูแลผู้สูงอายุ รวมทั้งส่งเสริมสนับสนุนและแสวงหาความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เพื่อให้ผู้สูงอายุได้มีพื้นที่ในการเข้าร่วมกิจกรรมกับชุมชน (ธารง บัวศรี. 2542).

โรงเรียนผู้สูงอายุ จึงเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต การพัฒนาทักษะและการศึกษาตามอัธยาศัยของผู้สูงอายุ กิจกรรมของโรงเรียนผู้สูงอายุจะเป็นเรื่องที่ผู้สูงอายุสนใจและมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ช่วยเพิ่มพูนความรู้ ทักษะชีวิตที่จำเป็น โดยวิทยากรจิตอาสาหรือจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่ที่ผู้สูงอายุจะได้แสดงศักยภาพ โดยการถ่ายทอดภูมิความรู้ ประสบการณ์ที่สั่งสมแก่บุคคลอื่น เพื่อสืบสานภูมิปัญญาให้คงคุณค่าคู่กับชุมชน คณะผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนผู้สูงอายุ ว่ามีส่วนส่งเสริมสนับสนุนในการเรียนรู้และการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุหรือไม่อย่างไร รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุควรเป็นเช่นใด นอกจากนี้ ผลที่ได้จากการวิจัย โรงเรียนผู้สูงอายุและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการของผู้สูงอายุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ
2. เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้วิธีวิทยาวิจัยแบบผสมผสาน (Mix Methodology) ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะและงานวิจัยเอกสารด้วยการวิจัยเชิงประวัติศาสตร์

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คณะผู้วิจัยได้กำหนดผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) และพื้นที่ในการศึกษาหรือสนาม (field) โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (criterion-based selection) จำนวน 90 รูป/คน ดังนี้

(1) สัมภาษณ์เชิงลึก (In depth Interview) ได้แก่ ผู้อำนวยการโรงเรียน ผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรรมการบริหารโรงเรียน โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องห้า ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 5 รูป/คน และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง ตำบลหัวง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 5 รูป/คน รวมจำนวน 10 รูป/คน

(2) สนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ประกอบด้วย ครูผู้สอน และนักเรียนสูงอายุ โรงเรียนผู้สูงอายุวัดร่องห้า ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมืองพะเยา จังหวัดพะเยา 40 คน และโรงเรียนผู้สูงอายุตำบลหัวง ตำบลหัวง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย 40 คน รวม จำนวน 80 รูป/คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

(1) แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบบสัมภาษณ์หลักสูตรโรงเรียนผู้สูง คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการโดยการศึกษาหลักพุทธธรรม ได้แก่ หลักการพัฒนาตน 4 ประการ เพื่อชีวิตที่ก้าวหน้า ซึ่งเป็นหลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา คือ หลักการกระทำ

หลักการศึกษาค้นคว้า หลักไม่ประมาทและหลักพึ่งตนเองได้ การศึกษาเอกสารหลักฐานสำคัญ ได้แก่ มิติการจัดการสุขภาพ 4 มิติ คือ สุขภาวะทางกาย การจัดการสุขภาพมิติทางร่างกาย สุขภาวะทางสังคม การจัดการสุขภาพมิติทางสังคม สุขภาวะทางจิตใจ การจัดการสุขภาพมิติทางจิตใจและสุขภาวะทางปัญญา

(2) แบบสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อศึกษาการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ ได้แก่ หลักการจัดการเรียนการสอน ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน อาจารย์ผู้สอนและการประเมินการจัดการเรียนการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

(1) ขั้นตอนการสัมภาษณ์ ได้แก่ 1) ขั้นเตรียมการสัมภาษณ์ ก่อนลงสนามเพื่อรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์

(2) ขั้นตอนการสนทนากลุ่มเฉพาะกลุ่ม ได้แก่ 1) การนัดหมายวันเวลาจัดกิจกรรมสนทนากลุ่มเฉพาะ โดยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินรายการของกิจกรรมเอง ขณะสนทนากลุ่ม มีการบันทึกการดำเนินกิจกรรมด้วยเครื่องบันทึก (Recorder) และภาพ (Camera)

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

(1) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

(2) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ที่เป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการบริหารหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุ 10 รูป/คน เกี่ยวกับหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ สรุปผลการจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ จากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะ นำมาประมวลและสรุปเป็นรูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและผู้สวัสดิการผู้สูงอายุต่อไป

ผลการวิจัย

1. หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ในด้านองค์ประกอบหลักสูตร 1) เป้าหมายของหลักสูตรและนโยบายการศึกษา การดำเนินการจัดทำหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในแต่ละแห่งไม่มีการกำหนดเป้าหมายและนโยบายการจัดการศึกษาที่ชัดเจน แต่มีการดำเนินงานที่เป็นไปตามความต้องการของประชาคมของตำบลนั้นๆ 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ในการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีการกำหนดกรอบความคิดในการออกแบบหลักสูตร โดยกำหนดหลักสูตรออกเป็น 3 ชั้นปี คือ ปีที่ 1 หลักสูตรขั้นต้น (BASIC) มุ่งสู่เป้าหมาย “รู้จริง” ปีที่ 2 หลักสูตรชั้นกลาง (INTERMEDIATE) มุ่งสู่เป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้” ปีที่ 3 หลักสูตรชั้นสูง (ADVANCE) เพื่อมุ่งเป้าหมาย “รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น” 3) รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร การกำหนดเนื้อหาของหลักสูตรแต่ละแห่งเป็นไปตามบริบทของโรงเรียนผู้สูงอายุแห่งนั้น นอกจากนั้น ยังมีกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบชมรม เช่น ชมรมงานหัตถกรรมบายศรี ชมรมงานหัตถกรรมพื้นบ้าน ชมรมดนตรีพื้นบ้าน ชมรมอักษรล้านนา ชมรมการตอกตุ้งลาย เป็นต้น 4) จุดประสงค์ของรายวิชา จุดประสงค์การเรียนรู้ และยุทธศาสตร์การเรียนรู้ ไม่สามารถค้นพบได้เนื่องจากการจัดหลักสูตรของแต่ละแห่ง ไม่มีการทำเอกสารประกอบการสอน และเนื้อหาที่จัดการเรียนการสอน จะยึดหยุ่นไปตามอาจารย์ผู้สอน หรือวิทยากรบรรยาย เป็นผู้กำหนด 5) การประเมินผลการประเมินผลการเรียนรู้ มีการกำหนดกฎเกณฑ์การวัดผลประเมินผล ไว้อย่างชัดเจน และ 6) วัสดุหลักสูตรและสื่อการสอน อุปกรณ์โสตทัศนศึกษา หรือเทคโนโลยีการศึกษาอื่นๆ ที่ช่วยเสริมคุณภาพการเรียนการสอน สำหรับโรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งนั้นไม่มีเป็นของตนเอง แต่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โดยส่วนมากแล้วสื่อการสอนขึ้นอยู่กับภาระงานของอาจารย์หรือวิทยากรแต่ละท่านและสื่อการสอน จะเป็นการบรรยาย การถามตอบและการลงมือปฏิบัติ นอกจากนั้นหากเป็นการลงมือปฏิบัตินักเรียนผู้สูงอายุจะเตรียมกันมาเอง ในส่วนที่ขาดเหลือนั้นต้องให้อาจารย์หรือวิทยากรจัดเตรียมให้

การพัฒนาหลักสูตร 1) การสร้างหลักสูตร มีการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน คือ ความต้องการความจำเป็นและปัญหาทางสังคม ตลอดจนนโยบายทางภาครัฐ โดยมีการประชุมประชาคมของกลุ่มผู้สูงอายุประจำตำบล หลังจากนั้นมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร มีการตั้งคณะกรรมการดำเนินงาน เพื่อพิจารณากำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน โดยกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้ง 3 ด้าน คือ รู้จริง

ปฏิบัติได้และถ่ายทอดเป็น เมื่อกำหนดทั้งจุดมุ่งหมายทั่วไป และจุดมุ่งหมายเฉพาะแต่ละรายวิชาจะเน้นการปฏิบัติ โดยคำนึงถึงพัฒนาการทางร่างกาย และจิตใจของผู้สูงอายุ หลังจากได้กำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรแล้ว ขั้นตอนต่อไปมีเลือกสาระความรู้ต่างๆ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาของผู้เรียน ให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้ เพื่อความสมบูรณ์ให้ได้ วิชาความรู้ที่ถูกต้องเหมาะสม จึงเกิดกระบวนการคัดเลือกเนื้อหาวิชาแล้วพิจารณาจัดลำดับเนื้อหาโดยมีการแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 3 ด้าน คือ ด้านพระพุทธศาสนา ด้านสุขภาพ ด้านสังคมวัฒนธรรม เพราะเห็นควรเป็นเนื้อหาสาระสำคัญตามหลักจิตวิทยาการเรียนรู้ และ 2) การใช้หลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้ ครูผู้รับผิดชอบในรายวิชา มีการร่วมมือของภาคีเครือข่าย อาทิ วัด องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบล โรงเรียนในเขตชุมชน เข้ามามีส่วนร่วมในรายวิชา เช่น วัด รับผิดชอบในรายวิชาพระพุทธศาสนา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและโรงเรียน รับผิดชอบในรายวิชาสังคมวัฒนธรรม ด้านรายวิชาสุขภาพ ทางโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลเป็นผู้รับผิดชอบ จึงทำให้การนำหลักสูตรไปใช้ประสบผลสำเร็จ

การประเมินหลักสูตร 1) สิ่งที่มีอยู่ก่อน โรงเรียนผู้สูงอายุแต่ละแห่งมีการสร้างหลักสูตรขึ้นเพื่อตอบโจทย์ปัญหาทางสังคมผู้สูงอายุ ด้วยการรวมตัวของภาคีเครือข่าย วัด ชุมชน โรงเรียนองค์กรต่างๆ เทียบได้กับปัจจัยตัวป้อน (input) แล้วมีการกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร คือ รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น ด้านอาคารสถานที่ ได้รับความอนุเคราะห์จากทางวัด ส่วนวัสดุอุปกรณ์ ยังคงต้องขอรับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ ทั้งโรงเรียน โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพประจำตำบลและองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น 2) กระบวนการสอน เป็นขั้นนำหลักสูตรมาสู่การปฏิบัติ ซึ่งกระบวนการสอนมีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน การได้ผู้เชี่ยวชาญในรายวิชาที่เปิดสอน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างครูกับนักเรียนผู้สูงอายุ นอกจากนั้นกระบวนการสอนยังมีการยืดหยุ่น การจัดการเรียนรู้แบบเล่นปนเรียน (Play and Learn) เพื่อให้ให้นักเรียนผู้สูงอายุได้รับความรู้และความสุขไปด้วย และ 3) ผลที่ได้รับ (outcomes) ผลที่เกิดขึ้นจากการใช้หลักสูตรที่มีต่อนักเรียนผู้สูงอายุ ในด้านความรู้ ผู้สูงอายุมีความรู้ความสามารถอยู่แล้ว ทางหลักสูตรเพียงเป็นการเสริมทักษะวิธีการ และคุณลักษณะในส่วนที่นักเรียนผู้สูงอายุขาดไป ผลการศึกษาพบว่า ผลที่ได้รับจากหลักสูตรเป็นการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างนักเรียนผู้สูงอายุ การแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ

การถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น ผลที่เกิดขึ้นกับครูและโรงเรียนจากการใช้หลักสูตรนี้เทียบได้กับผลผลิต (outputs) ของวิธีการเชิงระบบนั่นเอง

2. การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ

(1) หลักการจัดการเรียนการสอน มีหลักการจัดการเรียนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน ทั้งด้านกาย สติปัญญา อารมณ์ และสังคม สามารถวิเคราะห์หลักการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ 6 แบบ คือ แบบเน้นตัวผู้เรียน แบบเน้นความรู้ความสามารถ แบบเน้นประสบการณ์ (experiential learning) แบบเน้นทักษะกระบวนการ แบบเน้นการบูรณาการ และแบบไม่มีครู

(2) ทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง รายวิชามีความยืดหยุ่นโดยเน้นการมีส่วนร่วม ซึ่งตรงกับหลักทฤษฎีการเรียนรู้ อย่างมีส่วนร่วม มีข้อค้นพบ 3 ลักษณะคือ กระบวนการแบบกลุ่ม (Group process) การเรียนรู้แบบร่วมแรงร่วมใจ (Cooperative learning) และการเรียนรู้แบบสร้างสรรค์สร้างความรู้ (Constructivism)

(3) การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มีข้อค้นพบในด้านการจัดกิจกรรม การฝึกทักษะ การจัดกิจกรรมให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง การส่งเสริมสนับสนุนให้ผู้สอนสามารถจัดบรรยากาศ และการจัดการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นได้ตลอดเวลาทุกสถานที่

(4) อาจารย์ผู้สอน ผู้สอนมีความสามารถอธิบายรายวิชาที่รับผิดชอบด้วยสื่อและภาษาที่เข้าใจง่าย ใช้กิริยาอาการที่เหมาะสม มีการยกตัวอย่างประกอบการเรียน อีกทั้งผู้สอนมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาที่สอนเป็นอย่างดี สามารถถ่ายทอดเนื้อหาได้ดี ทั้งนี้ผู้สอนใช้เทคนิคด้วยการตั้งคำถาม เพื่อกระตุ้นให้นักเรียนได้คิด มีการโต้ตอบกันในชั้นเรียนระหว่างผู้สอนและผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจที่เรียนรู้ ไม่เกิดความเบื่อหน่ายและความตึงเครียด ส่วนเทคนิคการสอน พบว่า อาจารย์ผู้สอนได้จัดให้มีสื่อการเรียนการสอน ทำให้นักเรียนผู้สูงอายุมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ที่ดีขึ้น และมีความพอใจต่อการใช้สื่อการสอน นอกจากนี้ ผู้สอนใช้สื่อการสอนประกอบการบรรยาย ช่วยทำให้การเรียนรู้เข้าใจง่าย ผู้สอนใช้เทคนิคด้านสื่อได้ตรงกับเนื้อหา นอกจากนั้นยังได้นำสื่อและอุปกรณ์การสอนที่หลากหลายรูปแบบ เช่น สื่อธรรมชาติ สื่อสิ่งพิมพ์ มาใช้ในการเรียนการสอนโดยการเลือกสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนได้คำนึงถึงความต้องการของผู้เรียนเป็นหลัก เช่น การใช้วัสดุภูมิปัญญาใน

ท้องถิ่น มาออกกำลังกายเพื่อความแข็งแรงของร่างกาย โดยการนำไม้ใช้เป็นไม้พอง การใช้ไม้ นวด เป็นต้น การนำสมุนไพรที่มีอยู่ตามท้องถิ่น ที่มาผลิตเป็นยาสมุนไพรโล่งๆ การทำลูก ประคบ เป็นต้น

(5) การประเมินการจัดการเรียนการสอน มีการประเมินการจัดการเรียนการสอนจากประเด็นต่อไปนี้ คือ ประเมินจากความสนใจ พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออก การให้นักเรียนไปค้นคว้า และการให้นักเรียนทำบททดสอบ

3. รูปแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ

(1) รูปแบบหลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ เน้นการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ ตามแนวสุขภาพ 4 ได้แก่ 1) ภาวิต ภายบุคคล : ด้านสุขภาพทางกาย เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาพ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีร่างกายที่ดี ย่อมมีสุขภาพที่สมบูรณ์ มั่นคง 2) ภาวิตจิตบุคคล : ด้านสุขภาพทางจิตใจ เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจ ให้มีสุขภาพ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีจิตใจที่ดี ย่อมมีสุขภาพ ที่สมบูรณ์มั่นคง 3) ภาวิตศีลบุคคล : ด้านสุขภาพทางสังคม เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้าง เสริมสังคมให้มีสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับกาญจนา จันทร์ไทย, (2557). โดยยึดหลักว่า บุคคล เมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีระบบศีลหรือสังคมที่ดี ย่อมมีสุขภาพที่สมบูรณ์มั่นคงและ 4) ภาวิตปัญญาบุคคล : ด้านสุขภาพทางปัญญา เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญา ให้มีสุขภาพ โดยยึดหลักว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีปัญญาที่ดี ย่อมมีสุขภาพ ที่สมบูรณ์มั่นคง

(2) รูปแบบการจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุ เน้นการจัดการสุขภาพและสวัสดิการผู้สูงอายุตามแนวภาวนา 4 ได้แก่ 1) กายภาวนา : พัฒนากาย การจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย 2) จิตภาวนา : พัฒนาจิตใจ การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้ และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ การรู้จักจริง เพื่อพัฒนาจิตใจ 3) ศีลภาวนา : พัฒนาสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างผู้สูงอายุ การ ทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคมและ 4) ปัญญาภาวนา : พัฒนาปัญญามีการบูรณา

การการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน มีการใช้สื่อธรรมชาติและสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อพัฒนาปัญญา

อภิปรายผล

1. หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ องค์ประกอบหลักสูตร มีเป้าหมาย ตามพระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ.2546 “ผู้สูงอายุมีสิทธิได้รับการคุ้มครอง การส่งเสริม การสนับสนุนในด้านต่างๆ”ไม่มีเป้าหมายหรือนโยบายการศึกษาที่ชัดเจน จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีการกำหนดหลักสูตรออกเป็น 3 ชั้น ปีที่ 1 หลักสูตรขั้นต้น รู้จริง ปีที่ 2 หลักสูตรชั้นกลาง รู้จริง ปฏิบัติได้ ปีที่ 3 หลักสูตรขั้นสูง รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น รูปแบบและโครงสร้างหลักสูตร ขึ้นอยู่กับบริบทของโรงเรียน ผู้สูงอายุเป็นตัวกำหนดรูปแบบหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตรมีทั้งภาควิชาการและภาคปฏิบัติ มีการกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ในรูปแบบชมรม ส่วนการพัฒนาหลักสูตร การสร้างหลักสูตร เกิดจากการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ความต้องการ และปัญหาทางสังคม มีการทำประชาคมติของกลุ่มผู้สูงอายุ เพื่อกำหนดหลักสูตรและรายวิชา การใช้หลักสูตร โดยการมีส่วนร่วมมีของภาคีเครือข่ายของ วัด องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพ โรงเรียนในเขตชุมชน และการประเมินหลักสูตร ยังไม่มีระบบการประเมินที่ชัดเจน (ทิศนา แคมมณี, 2551)

หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุทั้งสองแห่ง มีโครงสร้าง และพัฒนาการของหลักสูตร ครอบคลุมการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ ครบทั้ง 4 ด้าน คือ

1) ภาวิตกายบุคคล : ด้านสุขภาวะทางกาย หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมร่างกายให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีร่างกายที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า “ภาวิตกายบุคคล” คือ บุคคลที่มีกายที่เจริญแล้ว

2) ภาวิตจิตบุคคล : ด้านสุขภาวะทางจิตใจ หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมจิตใจให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีจิตใจที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกว่า “ภาวิตจิตบุคคล” คือ บุคคลผู้มีจิตที่เจริญแล้ว

3) ภาวีสลิลบุคคล :ด้านสุขภาวะทางสังคม หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมสังคมให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า ถ้าบุคคลได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีระบบศีลหรือสังคมที่ดี มีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคงแล้ว เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า“ภาวีสลิลบุคคล”คือ บุคคลผู้มีศีลที่เจริญแล้ว

4) ภาวิตปัญญาบุคคล :ด้านสุขภาวะทางปัญญา หลักสูตรโรงเรียนผู้สูงอายุมีรูปแบบของหลักสูตรที่เน้นการดูแลผู้สูงอายุ เพื่อสร้างเสริมปัญญาให้มีสุขภาวะ โดยยึดหลักการว่า บุคคลเมื่อได้รับการดูแลและพัฒนาจนมีปัญญาที่ดี ย่อมมีสุขภาวะที่สมบูรณ์มั่นคง เรียกบุคคลเช่นนี้ว่า“ภาวิตปัญญาบุคคล”คือ บุคคลผู้มีปัญญาที่เจริญแล้ว

2. การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุในการจัดการสุขภาวะและสวัสดิการผู้สูงอายุ การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุมีหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เป็นการเรียนที่ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเองแบบรู้จริง ในบางรายวิชาต้องลงมือปฏิบัติ มีการบูรณาการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน การดูแลสุขภาพตนเอง การปรับตัวเข้ากับสังคมในส่วนของรายวิชา มีความยืดหยุ่น เน้นการมีส่วนร่วม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน การประเมินการเรียนการสอนตามรูปแบบการประเมินจริง ตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ คือ รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ่ายทอดเป็น ส่วนจุดมุ่งหมายของรายวิชามีความยืดหยุ่นขึ้นอยู่กับอาจารย์ผู้สอน มีการนำหลักการมีส่วนร่วม การใช้สื่อประกอบการสอน การใช้คอมพิวเตอร์ประกอบการบรรยาย การใช้วัสดุอุปกรณ์การสอนที่หลากหลาย การใช้สื่อสิ่งพิมพ์ คำนึงถึงความน่าสนใจ ชวนคิด ชวนติดตามที่เข้าใจง่าย การจัดการเรียนการสอนเป็นไปตามแนวทางนา 4 โดยเน้นการพัฒนา 4 ด้าน คือ (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). 2540).

1) กายภาวนา : พัฒนากาย คือ การพัฒนาร่างกายให้แข็งแรงมีสุขภาพดี หายโรคภัย นอกจากนี้พระพุทธรศาสนายังกล่าวถึงการพัฒนาภายในความหมายว่า เป็นการพัฒนาความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพอย่างถูกต้องดีงาม การหลักการจัดการเรียนการสอนโดยเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การมีบทบาทหรือส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนาทางกาย

2) สีสถาวรนา : พัฒนาศีล คือ การพัฒนาการอยู่ร่วมกันในสังคมด้วยดีมีระเบียบวินัย อยู่ในกฎเกณฑ์กติกา ชีวิตที่มีคุณภาพต่อสังคม กระบวนการเรียนรู้แบบกลุ่มการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างนักเรียน การทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อพัฒนาทางสังคม

3) จิตถาวรนา : พัฒนาจิต คือ การฝึกอบรมเสริมสร้างจิตใจ ให้สมบูรณ์ด้วยคุณสมบัติทั้ง 3 คือ (1) คุณภาพจิตการเสริมสร้างจิตใจให้ตั้งงาม (2) สมรรถภาพจิตหรือความสามารถของจิต ความมีสติ ความเพียรพยายาม ความอดทน (3) สุขภาพจิต มีจิตที่มีสุขภาพดี มีจิตใจเป็นสุขเบิกบาน การจัดการเรียนการสอนให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจ สามารถนำตนเองสู่การเรียนรู้และพัฒนาตนเอง การเสริมสร้างความรู้ ความคิดความเข้าใจ การรู้จริง

4) ปัญญาถาวรนา : พัฒนาปัญญา เป็นความรู้ความเข้าใจในศิลปวิทยาการ การรับรู้ เรียนรู้อย่างถูกต้อง การคิดวินิจฉัยด้วยการใช้ปัญญา รู้วิธีแก้ไขปัญห และสร้างสรรค์ความสำเร็จที่ทำให้พัฒนาตน พัฒนาชีวิตและสังคม ท้ายสุดปัญญาที่รู้เท่าทันธรรมชาติของสังขาร ของโลกและชีวิต ทำให้คลายความยึดติดถือมั่น นอกจากนี้การพัฒนาปัญญาเพื่อให้เกิดขึ้นกับตนเองได้หลายทาง ทั้งจากการคิด การเขียน การถาม การอ่าน การฟัง การดู และการลงมือปฏิบัติ โดยสามารถพัฒนาปัญญาความรู้ให้เกิดขึ้นกับตนเอง จากรายวิชาที่ต้องลงมือปฏิบัติ มีการบูรณาการจัดการเรียนการสอนตามบริบทของชุมชน การดูแลสุขภาพตนเอง พัฒนาปัญญา

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

โรงเรียนผู้สูงอายุ กำหนดเป็นนโยบายให้นำหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนที่ได้ศึกษาไว้แล้วนี้ ไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม

การจัดการเรียนการสอนโรงเรียนผู้สูงอายุ กำหนดการจัดการเรียนการสอนเป็น 3 ชั้นปี คือ ชั้นปีที่ 1 (ศีลสิกขา) หลักสูตรขั้นต้น (BASIC) เน้นปรัยัติ การเรียนการสอนในระดับพื้นฐาน เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับความรู้ ด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทางวัตถุและทางสังคม การพัฒนาความสัมพันธ์กับวัตถุ และการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ เป็นการศึกษาให้รู้และเข้าใจ มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ซึ่งตรงกับ ศีลสิกขา ชั้นปีที่ 2 (สมาธิสิกขา) หลักสูตรชั้นกลาง (INTERMEDIATE) เน้นปฏิบัติ การศึกษาที่ให้ความรู้ในเรื่องที่ซับซ้อน การศึกษาเชิงลึก การพัฒนาการด้านจิตใจ เรื่องคุณธรรมความดี ประกอบการฝึกปฏิบัติ การ

ลงมือกระทำ เป็นขบวนการเพื่อให้จิตมีการพัฒนาความสำนึกเพื่อความสุขทั้งจิตและกาย เป็นขบวนการเกื้อหนุนให้สิ่งที่รับเข้ามาในชีวิตดำเนินไปด้วยประสิทธิภาพสูงสุด มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ปฏิบัติได้ ตรงกับสมาธิสิกขา ชั้นปีที่ 3 (ปัญญาสิกขา) หลักสูตรขั้นสูง (ADVANCE) เน้นปฏิเวธ เป็นการเรียนรู้เชิงวิเคราะห์ เพื่อให้รู้จักการประมวลความรู้ ขบวนการทางความรู้ เพื่อให้เกิดวิชาความรู้และปัญญา ซึ่งจะยังผลให้เกิดมีทัศนะ ความเชื่อ ค่านิยมที่ถูกต้อง ความดำริไตร่ตรองที่ชอบ และนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคม มุ่งสู่เป้าหมาย รู้จริง ปฏิบัติได้ ถ้ายทอดเป็นตรงกับปัญญาสิกขา

เอกสารอ้างอิง

- กาญจนา จันทรีไทย (บรรณาธิการ). (2557). *รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพ โดยพยาบาล ผู้จัดการสุขภาพชุมชน*. (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัดเทพเพ็ญวานิสย์)
- ทิตนา แคมมณี. (2551). *รูปแบบการเรียนการสอน ทางเลือกที่หลากหลาย*. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- ธำรง บัวศรี. (2542). *ทฤษฎีหลักสูตร การออกแบบและพัฒนา*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : ธนรัชการพิมพ์.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต). (2540). *อายุยืนอย่างมีคุณค่า*. กรุงเทพฯ : ธรรมสภา.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2556). *คู่มือการดำเนินงานโรงเรียนผู้สูงอายุ*. สำนักงานส่งเสริมสวัสดิภาพและพิทักษ์เด็กเยาวชนผู้ด้อยโอกาสและผู้สูงอายุ กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์)